

HALACHIC AND HASHKAFIC ISSUES IN CONTEMPORARY SOCIETY

63 - HONEY

OU ISRAEL CENTER - SUMMER 2017

A] HONEY IN TANACH

1. וְאֵרֶד לְהַצִּילָן מִיַּד מִצְרַיִם וְלַהֲעֵלְתוֹ מִן־הָאָרֶץ הַהִוא אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה אֶל־אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ אֶל־מְקוֹם הַכְּנָעַנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי:

שמות ג'ח

Eretz Yisrael is praised 20 times in Tanach as a Land flowing with 'milk and honey'.

2. אֶרֶץ חֲסָה וְיִשְׁעָהּ וְגִפְנוֹ וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ־זֵית שָׁמֶן וְדָבָשׁ

דברים ח:ח

Eretz Yisrael is praised for many fruits, including 'dvash'.

3. רֵאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמְתְךָ תָבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ

שמות לד:כו

There is a mitzvah to bring Bikurim - first fruits of the land - to the Mikdash.

4. (כו) רֵאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמְתְךָ - מִשְׁעֵט הַמִּינִין הָאֵלֶּם שֶׁבַח אֶרֶץ (דברים ח:ח) אֶרֶץ חֲסָה וְיִשְׁעָהּ וְגִפְנוֹ וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדָבָשׁ הוּא דָבָשׁ תַּמְרִים

רש"י שמות לד:כו

Bikurim come from the 7 Minim and must be fruits of the Land. On that basis the 'dvash' for which Eretz Yisrael is praised, is date honey².

5. (יא) וְכֹל דָּבֶשׁ - כֹּל מִתִּיקַת פְּרֵי קְרוֹיֵה דָבֶשׁ

רש"י ויקרא ב'יא

In the context of the prohibition to bring 'dvash' with the korbanot, Rashi explains that any fruit sugar is called 'dvash'.

6. כָּל־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תִּקְרִיבוּ לָהּ לֹא תַעֲשֶׂה חֲמֵץ כִּי כָל־שָׂאֵר וְכָל־דָּבָשׁ לֹא תִקְטְרוּ מִמֶּנּוּ אִשָּׁה לָהּ: קָרְבַּן רֵאשִׁית תִּקְרִיבוּ אֹתָם לָהּ וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא־יָעֲלוּ לָרִיחַ נִיחֹחַ:

ויקרא ב'יא-יב

The Torah prohibits bringing any 'seor' or 'dvash' as part of a sacrifice. The one exception is the 'korban reishit', which contains both seor and dvash.

7. (יב) קָרְבַּן רֵאשִׁית תִּקְרִיבוּ - מִהַיּוֹם לַךְ לְהַבִּיא מִן הַשְּׂאֵר וּמִן הַדָּבָשׁ קָרְבַּן רֵאשִׁית שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל עֹלֹת הַבָּאִים מִן הַשְּׂאֵר שֶׁנֶּאֱמַר (ויק' כג יז) חֲמֵץ תֹּאפִינָה, וְזִכּוּרִים מִן הַדָּבֶשׁ כִּמוֹ זִכּוּרֵי תֹאנִים וְתַמְרִים

רש"י ויקרא ב'יב

Rashi, quoting from Torah Cohanim, explains that dvash is brought as part of the Bikurim - first fruits. Hence it must be date honey.

1. Rav Reuven Margoliot (HaMikra VahaMesora, Jerusalem 5749, p62-64 suggests that chalav and dvash are in fact white wine and fig honey. Wine and figs are often brought together throughout Tanach (eg Yishayau 34:4, Yirmiyahu 8:13, Yoel 2:22)

2. Dvash is mentioned 53 times in Tanach. Almost all of these refer to the sweetness of fruits. See also Shu't Radvaz 962, where he analyzes the different uses of the expression 'dvash' and observes that dvash in Tanach can mean fruit honey or bees' honey, but 'dvash' in Chazal normally means bees' honey.

8. (ח) וַיָּשֶׁב מִמֵּימִים לְקַחְתָּהּ וַיִּסֶר לְרֵאוֹת אֶת מַפְלַת הָאָרְיָה וְהִנֵּה עֲדַת דְּבוּרִים בְּגוּיַת הָאָרְיָה וַדְּבַשׁ: (ט) וַיִּרְדְּהוּ אֶל-כַּפְּיֹו וַיִּלְדֹּד הַלֶּחֶם וַיֹּאכְל וַיִּלְדֹּד אֶל-אָבִיו וְאֶל-אִמּוֹ וַיִּתֵּן לָהֶם וַיֹּאכְלוּ וְלֹא-הִגִּיד לָהֶם כִּי מִגּוּיַת הָאָרְיָה רָדָה הַדְּבַשׁ:

שופטים יד

But bee honey does make an important appearance in Tanach. Here we see that Shimshon ate from the honey and gave some to his parents.

9. (כה) וְכָל-הָאָרֶץ בָּאוּ בַיָּעַר וַיְהִי דְבַשׁ עַל-פְּנֵי הַשָּׂדֶה: (כו) וַיָּבֵא הָעָם אֶל-הַלְעָר וְהִנֵּה הַלֶּחֶם דְּבַשׁ וְאִין-מִשְׁגִּי דְדוֹ אֶל-פְּיֹו כִּי-יָרָא הָעָם אֶת-הַשְּׂבֵעָה: (כז) וַיִּוֹתְנוּ לֹא-שָׂמַע בְּהַשְּׂבִיעַ אָבִיו אֶת-הָעָם וַיִּשְׁלַח אֶת-קֶצֶה הַמַּטָּה אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַיִּטְבֵּל אוֹתָהּ בַּיָּעַרַת הַדְּבַשׁ וַיָּשֶׁב דְדוֹ אֶל-פְּיֹו וְתִרְמָנָה וְתִאֲרָנָה עֵינָיו: (כח) וַיַּעַן אִישׁ מִהָעָם וַיֹּאמֶר הַשְּׂבִיעַ הַשְּׂבִיעַ אָבִיד אֶת-הָעָם לֵאמֹר אַרְוֹר הָאִישׁ אֲשֶׁר-יֹאכַל לֶחֶם הַיּוֹם וַיַּעַף הָעָם: (כט) וַיֹּאמֶר וַיִּוֹתְנוּ עִבְרַת אָבִי אֶת-הָאָרֶץ רֵאוּ-נָא כִּי-אָרוּ עֵינָי כִּי טַעַמְתִּי מַעֲט דְבַשׁ הַזֶּה:

שמואל א יד

Shaul imposed an oath on the Jewish army not to eat before the battle. Yonatan, who had not heard about the oath, ate from 'dvash'³ in the fields.

10. (י) יִרְאֵת ה' טְהוֹרָה עֹמֶדֶת לְעַד מִשְׁפָּטֵיהָ אֲמַת צְדָקוֹ יַחְדָּו: (יא) הַנְּחֻמְדִים מִזֶּהָב וּמִפָּז רַב וּמִתּוֹקִים מְדֻבָּשׁ וּנְפֹת צוּפִים:

תהלים יט

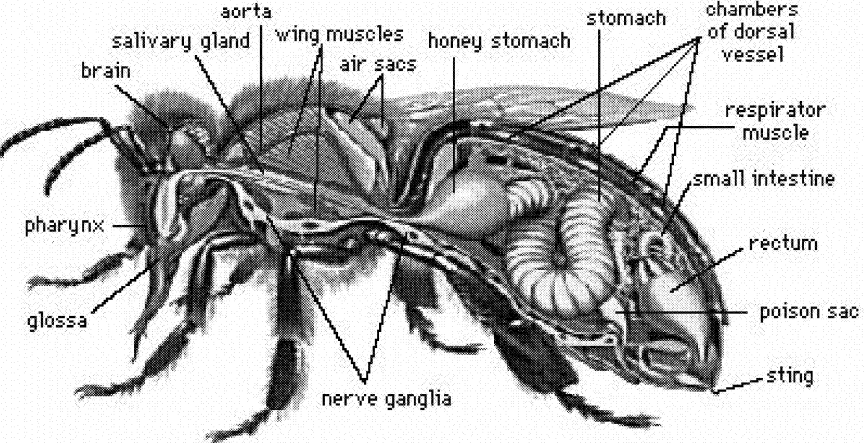
The reference to dvash here is to bee honey, since it appears together with a reference to honeycomb.

B] WHAT IS HONEY?

11. Bees need two different kinds of food. One is honey made from nectar, the sugary juice⁴ that collects in the heart of the flowers. The other comes from the anthers of flowers, which contain numerous small grains called pollen. ...

Most bees gather only pollen or nectar. As she sucks the nectar from the flower, it is stored in her special honey stomach ready to be transferred to the honey-making bees in the hive. If hungry she opens a valve in the nectar “sac” and a portion of the payload passes through to her own stomach to be converted to energy for her own needs.

The bee is a marvelous flying machine. She can carry a payload of nectar or pollen close to her own weight. Consider that even the most advanced design in aircraft can only take off with a load one-quarter of its own weight and you’ll appreciate the miracle that the honeybee can remain airborne with such a load.

When her nectar “sacs” are full, the honeybee returns to the hive. Nectar is delivered to one of the indoor bees and is then passed mouth-to-mouth⁵ from bee to bee until its moisture content is reduced from about 70% to 20%. This changes the nectar into honey .....

Finally, the honey is placed in storage cells and capped with beeswax in readiness for the arrival of newborn baby bees. Pollen is mixed with nectar to make “bee bread” and is fed to the larvae. A baby bee needs food rich in protein if the bee community is to flourish.

How Bees Make Honey, Australian Honey Bee Industry Council⁶

3. The mefarshim differ on what dvash means in this context. Rashi explains it as sugar cane. Abarbanel and others identify it as bee’s honey.
 4. Nectar is mainly natural sugar (55% sucrose, 24% glucose and 21% fructose), together with other chemicals.
 5. Enzymes in the bees’ saliva act upon the nectar to break it down.
 6. <http://honeybee.org.au/education/wonderful-world-of-honey/how-bees-make-honey/>

C] WHY IS HONEY KOSHER?

12. ... בהמה טהורה שילדה כמין בהמה טהורה כמין בהמה טהורה אסור באכילה **שהיוצא מהטמא טמא והיוצא מן הטהור טהור**

משנה בכורות פרק א משנה ב

The Mishna rules that anything which comes out of a non-kosher animal is not-kosher. This would include not only offspring (even if it otherwise looks kosher), but also milk, secretions etc.

13. בעו מינה מרב ששת - מי רגלים של חמור מהו? ותיבעי להו דסוסים וגמלים! דסוסים וגמלים לא מיבעיא להו דלא עכירי ולא דמו לחלב. **מיא עול מיא נפוק**. כי קמיבעיא להו דחמור דעכירי ודמו לחלב. מאי? מגופיה קא מימצצי ואסירי או דלמא מיא עול מיא נפוק והאי דעכירי הבלא דבישרא הוא? ... ואיכא דאמרי - דסוסים וגמלים לא קא מיבעיא להו דלא שתו אינשי. כי קמיבעיא להו דחמור דשתו אינשי ומעלו לירקנא. מאי? אמר להו רב ששת תניתוה - 'היוצא מן הטמא טמא והיוצא מן הטהור טהור'. והני נמי מטמא קאתי. מיתבי! מפני מה אמרו דבש דבורים מותר? מפני שמכניסות אותו לגופן (רש"י - שאוכלין מפרחי האילן ומכן נטשה הדבש צמטיהו) ואין ממצות אותו מגופן. (רש"י - ... וקשיא לרב ששת דהא ככא כיון דלאו מגופייהו מימלו שרי). הוא דאמר כר' יעקב דאמר **דובשא רחמנא שרייה**. דתניא ר' יעקב אומר (ויקרא יא:כא) **אֵךְ אֶת־זֶה תֹאכְלוּ מִכָּל־שֶׁחָץ הָעוֹף**. זה אתה אוכל, ואי אתה אוכל שרץ עוף טמא. שרץ עוף טמא בהדיא כתיב! אלא שרץ עוף טמא אי אתה אוכל אבל אתה אוכל מה שעוף טמא משרץ. ואיזה זה זה? **דבש דבורים**. יכול אף דבש הגזין והצירעין? אמרת לא. ומה ראית לרבות דבורים ולהוציא הגזין והצירעין? מרבה אני דבש דבורים שאין לו שם לווי, ומוציא אני דבש הגזין והצירעין שיש לו שם לווי. כמאן אזלא הא דתניא דבש הגזין והצירעין טהור ומותר באכילה? דלא כרבי יעקב

בכורות ז-ז:

The Gemara wants to establish the kashrut status of donkey urine, which was used as a medication for jaundice. Rav Sheshet rules it to be non-kosher since it comes out of the donkey, even if it is not an actual secretion of the animal. The Gemara then asks why this is different to honey. According to one Tannaitic source, honey is kosher because, although it is ingested into the bee's body and then expelled, it is not specifically a secretion of the bee. On that basis, why should donkey urine not also be kosher? Like honey, it is not specifically a secretion of the donkey. The Gemara answers that Rav Sheshet is following a different Tannaitic opinion - that of R' Yaakov - who rules that honey SHOULD be non-kosher simply on the basis that it is expelled from a non-kosher animal, but the Torah makes an exception to this rule in the case of bee honey (but not other honeys). Our Gemara clarifies that R' Yaakov, who prohibits wasp honey, disagreed with Mishna, which permits it.

As such, we see 2 different reasons given by the Tannaim as to why honey is kosher:

- (i) It is not really a secretion of the bee. (By implication, if it were a secretion, it would be treif).
- (ii) It SHOULD be treif, but the Torah made an exception.

We will need to examine below, based on these reasons, the kashrut status of various bee products, such as:

- royal jelly
- beeswax
- bee venom
- propolis

14. שבעה משקין הן: הטל, והמים, היין, והשמן, והדם, והחלב, ודבש דבורים. דבש צרעים - טהור ומותר באכילה **מכשירין ז:ד**

Bee honey is one of the '7 Mashkim' for the purposes of Tuma and Tahara. The Mishna also allows wasp honey.

15. מנין לדבש שהוא משקה? שני' (דברים לביג) **וַיִּנְקְרוּ דְבַשׁ מִשְׁלַע** ... **תוספתא שבת פרק ח הלכה כה**

This is learned out from a verse in Ha'azinu.

16. **ומותר באכילה** .... דסלקא דעתך אמינא דדוקא דבש דבורים רבייה קרא להתירא שאין לו שם לווי, אבל דבש צרעים שיש לו שם לווי לא יהא מותר. קמ"ל דבש צרעה טהור ומותר. דמפני מה אמרו דבש דבורים מותר? מפני שמכניסות אותו לגופן ואינן ממצות אותו מגופן. דבש צרעים נמי מכניסות אותו לגופן ואין ממצות אותו מגופן:

ר' עובדיה מברטנורא מכשירין ז:ד

Rav Ovadia Mibartenura on the Mishna in Machshirin explains why wasp honey is also kosher. The main reason seems to be that the honey is NOT secreted by the wasp but, as with bees, is simply collected, ingested and expelled.

D] PURE HONEY - THE HALACHA

17. דבש דבורים ודבש צרעים מותר מפני שאינו מתמצית גופן אלא כונסין אותו מן העשבים בתוך פיהן ומקיאין אותו בכורת כדי שימצאו אותו לאכול ממנו בימות הגשמים

רמב"ם הל' מאכלות אסורות ג:ג

The Rambam permits bee and wasp honey on the basis that the honey is not secreted, but simply ingested and expelled.

18. ר"ת ז"ל פסק בספר הישר דלא כר' יעקב משום דסתם דמס' מכשירין דלא כוותיה ... ותימה הוא שפסק כמו מתני' דמס' מכשירין כיון דרב ששת לא סבר כוותיה דהא איהו סבר כר' יעקב! ... ובשל תורה הלך אחר המחמיר. וכן הלכתא דדבש גיזין וצירעין אסור

רא"ש מסכת בכורות פרק א

The Rosh rules like Rav Sheshet that wasp honey is NOT kosher since he follows the view that bee honey is the only exception to the general rule. He does not therefore follow the reasoning of 'ingestion and expulsion'.

19. ט דבש צרעין וגיזין (פ"י מיני דבורים וצרעין הם) מותר ויש מי שאוסר (רא"ש ורמב"ן). הנה: ואין אנו לריכין לחוש לו כי אינו מלוי זינינו כלל

שולחן ערוך יו"ד פא"ט

The Shulchan Aruch permits bee honey and brings a difference of opinion on wasp honey, which the Rema writes is no longer practically relevant. But that difference of opinions may reflect the reasons why honey is kosher. Is it a special exception for bees only, or a rationale based on the production of the honey.

20. הרי הוא כשאר דבש - ... דמצרך עליו שכלל ... וזאמת אפילו החולקין דבש תמרים מודו דבש דבורים, דאע"ג דכדבורים מכניסין מי פירות לתוך גופן ומוללין מהן ועי"ז נעשה בדבש מ"מ אין טעם הפירות נרגש כלל בדבש

משנה ברורה ס' רז ס'ק נ

The Mishna Berura also quotes the reason of the bees ingesting and expelling the nectar.

E] KASHRUT CONCERNS**E1] BEE PARTS**

21. יש לתמוה עכשיו היאך אנו אוכלים דבש דבורים והלא רגלי הדבורים מעורבים בדבש! ואף על גב דהוי פגם מ"מ השרץ עלמא דאיפגם מיסתר לכ"ע! לכ"נ לר"ת דודאי רגלי הדבורים כיון דעלמות בעלמא נינהו מותרים ...

תוס' ע"ז ס"ט. ד"ה ההוא

Tosafot raise the issue of bee-bits which are stuck in the honey. How can we eat pieces of the insect!? He is however prepared to be lenient on the legs, since these are merely 'bones' which are effectively inedible.

22. ח דבש דבורים מותר. ואף על פי שגופי הדבורים מעורבים בו, וכשמפרישין הדבש מהם מחממין ומרתיחין אותן עמהם מותר, משום דהוי נותן טעם לפגם

שולחן ערוך יו"ד פא"ח-ט

The Shulchan Aruch rules that once the honey is heated, and these 'bee-bits' dissolve, the mixture is kosher since the taste of the bee-bits is pagum. They cannot, however, be eaten when still visible. The Pri Chadash brings the leniency of Tosafot regarding the bee-legs⁷.

23. ... יש לזוהר לבלי לאכול דבש קודם סינון מפני תערובת הדבורים ונמלים דשכיח בדבש וכן המנהג פשוט ואין לשנות

ערוך השולחן יורה דעה סימן פא

The Aruch HaShulchan rules that, where there is a concern of mixed-in bee parts, the honey must be filtered.

7. The Rosh (Avoda Zara 5:11) quotes Rabbeinu Tam as also being lenient regarding the wings, which he says are 'k'afar b'alma' - like dust and therefore not treif.

E2] ADDITIVES

- Some cheaper honeys⁸ have added flavorings (eg orange flavoring rather than the natural aroma of orange in orange-blossom honey.) These would require kashrut certification. 100% pure organic honey has no additives and does not require kashrut certification.
- Some additives such as corn syrup will be a problem of kitniyot on Pesach.

E3] OTHER BEE PRODUCTS

Royal Jelly

• Royal Jelly is a highly nutritious substance secreted from the hypopharyngeal and mandibular glands located in the head of the bee. Some claim that it has homeopathic qualities⁹. It is used to feed all bee larvae, whether they are destined to become drones (males), workers (sterile females) or queens (fertile females). The larvae are fed on it for 3 days to develop. Only those destined to be queens continue to be fed on Royal Jelly after that.¹⁰

• Is it kosher? That depends¹¹ on the reason why honey is kosher.

(i) If the reason is because it is not secreted by the bee, merely ingested and expelled, then royal jelly, which IS a secretion, will be treif.

(ii) If the reason is that products of the bee as simply an exception to the rule, royal jelly could also be kosher. However, that exemption may only relate to honey-like products and not to Royal Jelly, which looks nothing like honey.

24.	הנני להעיר בנוגע להאמור בספרו ציץ אליעזר חי"א סי' נ"ט שמזון המלכות דינו כדבש. ומסתמך ע"ז שלא הזכירו חז"ל לחלק בין מזון זה לדבש. ולענ"ד הוא תמוה כיון שהוא מר כלענה ואיננו מאכל כלל ולא שייך כלל לדבש. א"כ למה יזכירוהו חז"ל? ומהיכ"ת נימא דאינו חלוק מכל היוצא מן הטמא דאסור. והנה עד לפני מספר שנים כאשר נשאלתי על כך, הוריתי תמיד להיתר בחשבי שיוצא מן הטמא אשר בתחילתו אינו ראוי למאכל אדם דינו כנבילה סרוחה מעיקרא דלא חייל עלה כלל שום איסור, אך .... אפשר דגם זה חשיב כראוי לאדם וגם מר שלומאי שיחי' אמר לי שלדעתו זה ראוי לאכילה. ולכן מאז איני אומר בזה לא איסור ולא היתר.
-----	--

שו"ת מנחת שלמה תניינא (ב - ג) סימן סד

The Tzitz Eliezer¹² permitted¹³ Royal Jelly. Rav Shlomo Zalman is unsure and refrains from giving a heter or issur!

The OU¹⁴ rules that Royal Jelly is not kosher. Star-K¹⁵ bring different opinions and rules that it 'should not be eaten'. Kof-K also bring different opinions on the matter and refrain from giving a psak.

Honeycomb

- Is kosher, although one needs to look out for bee parts!
- Honey may not be squeezed out of the comb on Shabbat. This is prohibited under the melacha of Dash.

Bee Pollen

- Bees brush pollen with their legs and press it into baskets on their legs. They then add traces of nectar and bee saliva to compact it. Star-K rules that this is kosher, notwithstanding the traces of bee-saliva.

8. See <https://www.mybeeline.co/en/p/how-can-we-differentiate-100-pure-honey-and-adulterated-honey>

9. On Kof-K website they claim that it 'increases life span, tones and strengthens your skin. It strengthens and stimulates your immune system, helps heal wounds, and gradually decreases pains. It also increases appetite, relieves weak and tired eyes, and many other benefits'.

10. This greatly affects their development, longevity (40 times longer than regular bees) and fertility.

11. There are also other factors, including whether the Royal Jelly is truly edible.

12. 11:59.

13. As did Rav Ovadia Yosef for those in need - see Yalkut Yosef p159-162. Rav Moshe Sternbuch (Teshuvot Vehanhagot 4, YD:188, pp. 180-182) also permits it hesitatingly, but only for those who are ill and only if it will definitely help.

14. See <https://oukosher.org/blog/consumer-kosher/halachos-of-the-hive/>

15. See https://www.star-k.org/articles/kashrus-kurrents/624/do-bee-dont-bee/#_ftn1

Beeswax

- Star-K rules that, since this is not edible, it is kosher, as are any extracts derived from it.
- Kof-K¹⁶ brings a number of sources¹⁷ which permit eating beeswax.

Propolis

- Propolis is a resin made by the bees from a combination of tree resins, bee saliva and beeswax. The bees use it to glue together the hive.
- Propolis has been used for thousands of years in traditional medicines. It is sometimes used to make cough drops and treat mouth pain and cold sores.
- Kof-K rules that any bee-product is batel, especially since the raw end-product is not edible.
- Star-K rules that propolis is kosher, unless mixed with other additives (eg alcohol).

Bee Venom

- This is extracted from the venom glands of bees and used as an anti-inflammatory agent and for the treatment of arthritis.
- It is secreted by the bee and is therefore treif as a 'yotzei min hatamei'.
- Star-K rules that it should be taken orally as a medication only if batel beshishim and that a (not-dangerously) sick person can eat it in an abnormal manner.

E4] 'HONEYDEW' OR 'FOREST' HONEY

- This is not produced by bees only, but by bees in a partnership with aphids!
- The aphids extract the sap from trees and then expel a sugary secretion. The bees collect and process it.
- The OU rules¹⁸ that this honey 'should be avoided'.

---

16. <https://www.kof-k.org/articles/100208101005W-22%20Kashrus%20and%20Halachos%20of%20Honey.pdf>

17. Including Rav Sholmo Zalman Auerbach, Rav Moshe Feinstein and Rav Belsky.

18. <http://kosherquest.org/from-the-ou-honey/>